ПРАКСЕОЛОГІЧНИЙ МАНІФЕСТ В ОСВІТІ: ЯК ПОВЕРНУТИ ЛЮДИНУ ТА ЛОГІКУ ВИБОРУ В ЕКОНОМІЧНУ НАУКУ

ДМИТРО ДУШЕЙКО, кандидат економічних наук, Міжнародний Інститут Свободи (ILI) (м. Миколаїв, Україна)

DOI: https://doi.org/10.36059/978-966-397-664-8-2

Вступ. Сучасна економічна освіта переживає системну кризу дегуманізації: панівна дидактика оперує кривими попиту й пропозиції, моделями загальної рівноваги та розрахунками мультиплікатора, тоді як питання про природу людського вибору — хто діє і чому саме так — залишається поза увагою. Ця криза має конкретну методологічну генеалогію. Ще в середині XX століття інструменталістський позитивізм Мілтона Фрідмана визначив теорію як інструмент прогнозування, байдужий до реалістичності вихідних передумов [1]. Паралельно кейнсіанська макроекономічна традиція, розвиваючи теоретичну спадщину Дж. М. Кейнса [2], канонізувала сукупний попит, валовий внутрішній продукт та «економіку в цілому» як самостійних діючих суб'єктів, підмінюючи мільйони актів індивідуального вибору статистичним агрегатом. Дидактична нормалізація державної інтервенції довершує цю картину: категорії природної монополії, зовнішніх ефектів і суспільного блага подаються студентові як нейтральний технічний діагноз, що вимагає державної корекції, хоча навіть мейнстрімна теорія суспільного сектору визнає ці категорії концептуально розмитими [3].

У цьому контексті праксеологія Людвіга фон Мізеса пропонує не альтернативну модель у тому самому ряду,

а альтернативний методологічний фундамент — апріорно-дедуктивну науку про людську діяльність [4], здатну простежити кожну практичну теорію без розриву до єдиної аксіоми дії.

Ця криза має й глибшу історичну причину. Сучасний мейнстрім здебільшого розглядає маржиналістську революцію 1871–1874 рр. (Менгер, Джевонс, Вальрас) як єдиний, гомогенний напрям, тоді як класичне дослідження В. Джаффе показало: попри спільну відправну точку — граничну корисність, — засновники розійшлися методологічно майже одразу [5]. Джевонс і, особливо, Вальрас обрали математично-функціональний виклад, що й стало прямим предком сучасного неокласичного мейнстріму, тоді як причиново-реалістичний метод Менгера — пояснення ціни через ланцюг причин і намірів діючих індивідів, а не через систему функціональних залежностей, — залишився в межах вужчої, дедалі маргіналізованішої австрійської традиції [6; 7; 8]. Ідеться не про заперечення математичного апарату як такого (сам Менгер ним володів), а про його мінімізацію на користь причинового, а не суто функціонального пояснення. Показово, що математизація мейнстріму має відому внутрішню суперечність, визнану самою неокласичною традицією: Кембриджська суперечка про капітал 1960-х років виявила логічну проблему в самому понятті агрегованого капіталу, на якому стоять стандартні виробничі функції, а факультети після визнаної поразки просто перестали викладати цей епізод [9]. Інституційним наслідком цього розколу є те, що причиново-реалістична традиція сьогодні викладається як систематична економічна теорія лише в окремих осередках — зокрема в магістерській програмі Х. Уерти де Сото в Іспанії.

Мета та завдання дослідження. Метою дослідження є обґрунтування праксеологічної методології Людвіга фон Мізеса як цілісної, безрозривної альтернативи

фрагментованому мейнстрімному підходу в економічній освіті та розробка на цій основі освітнього ідеалу й практичного інструменту для його реалізації. Завдання дослідження: (1) простежити історичне джерело розходження між причиново-реалістичним методом Менгера та математизованою традицією мейнстріму; (2) реконструювати внутрішньо несуперечливу чотирирівневу архітектуру праксеології — від аксіоми дії до прикладних теорій; (3) сформулювати освітній ідеал «підприємця власного життя» як логічний наслідок цієї архітектури; (4) представити проєкт освітньої екосистеми «Логіка вибору» як конкретну реалізацію викладених теоретичних положень.

Результати дослідження та їх обговорення. Праксеологія — це не економічна теорія з іншими висновками, а універсальна наука вибору, ширша за економіку як таку: сам Мізес наполягав, що економіка (каталактика) є лише частиною, хай і найбільш розробленою, ширшої науки праксеології [4]. Це означає, що логіка вибору й альтернативної вартості застосовна не лише до ринкового обміну, а до будь-якої цілеспрямованої людської дії — соціальної, політичної, правової, — що й робить праксеологію придатним методологічним фундаментом не тільки для економічної, а для всієї соціогуманітарної освіти.

Архітектура праксеології вибудовується послідовно, без методологічних розривів. Перший, фундаментальний, рівень конструкції: аксіома дії (людина діє цілеспрямовано) та три методологічні опори — апріоризм, методологічний індивідуалізм і суб'єктивізм цінності. З аксіоми апріорно виводяться категорії дії другого рівня: корелятивна пара «мета-засоби», час і невизначеність як невід'ємні виміри дії, часова преференція (теперішнє благо цінується вище за майбутнє тотожне благо), суб'єктивна й гранична цінність, альтернативна вартість. На третьому рівні праксеологія розходиться на три гілки: ізольовану дію (Робінзонада — риболовля голими руками

проти виготовлення сітки як ілюстрація обхідних методів виробництва [10]), каталактику (ринкова дія — добровільний обмін і ціни) і гегемонічну дію (позаринковий примус). Четвертий рівень охоплює прикладні теорії: з каталактики виводяться теорія цін і розрахунку, включно з підприємництвом як рушієм ринкової координації [11], та теорія капіталу й ділових циклів (часова преференція → відсоток → структура капіталу → австрійська теорія ділового циклу [12]); з гегемонічної дії — теорія держави та інтервенцій, зокрема ефект Кентіллона, за яким нова грошова маса змінює відносні ціни нерівномірно залежно від черговості отримувача [13], і доведена Мізесом і розвинена Гаєком неможливість раціонального економічного розрахунку за відсутності приватної власності на засоби виробництва [14; 15].

Варто зазначити методологічну позицію щодо внутрішньої напруги самої австрійської традиції: там, де підхід І. Кірцнера, який пояснює координацію ринку через підприємницьку пильність [11], розходиться з підходом Л. Лахмана, який наголошує на радикальній невизначеності очікувань учасників ринку [16], це дослідження свідомо приймає першу позицію — оскільки саме вона надає операційний критерій, застосовний у дидактичних цілях.

Якщо кожна дія є вибором під тиском рідкості часу й ресурсів, то кожна людина за самою праксеологічною природою є підприємцем не метафорично, а структурно: вона розпоряджається власним людським капіталом і часом так само, як каталактичний підприємець розпоряджається капіталом фізичним. Це дає підстави сформулювати освітній ідеал «підприємця власного життя» — людини, яка усвідомлює себе автором власної шкали цінностей, а не пасивним об'єктом агрегованої статистики чи державної опіки. Етичним продовженням цього ідеалу є принцип самоприналежності та принцип ненападу [17]: первинне право особи на власне тіло, час і плоди праці,

порушення якого потребує морального обґрунтування, а не сприймається як норма. Дидактично це вимагає переходу від опису державних інтервенцій як даності до навчання логіки вибору — альтернативної вартості власних рішень, часової преференції у власному плануванні, підприємницької пильності щодо власних можливостей.

Практичною реалізацією викладених теоретичних положень є освітня екосистема «Логіка вибору: Праксеологія та основи економіки», що розробляється відповідно до описаної чотирирівневої архітектури — від аксіоми дії через категорії вибору й розгалуження дії до критики інтервенціонізму та етики власності. Її ядро — запланований до випуску навчальний посібник (180–220 с., шість наскрізних розділів) зі статусом «Навчальний посібник» і грифом Вченої ради ЗВО, що забезпечить його безперешкодне включення до дисциплін вільного вибору у ЗВО та факультативів у ліцеях. Посібник планується доповнити відкритим цифровим середовищем: розділом «Кабінет викладача» з готовими методичними матеріалами, що знімає типовий ризик «видання без використання», та шаром із понад 25 верифікованих статей україномовної Вікіпедії, який вбудує курс у ширшу енциклопедичну інфраструктуру знання. Легітимацію методу довершить сертифікований онлайн-курс із незалежною верифікацією результатів навчання. Методологічний принцип реалізації — «одне ядро, дві мови»: те саме інтелектуальне ядро викладатиметься мовою прямих життєвих наслідків для молоді — ціна витраченого на соціальні мережі часу як ілюстрація альтернативної вартості, ефект Кентіллона як механізм прихованого перерозподілу через інфляцію, підприємництво як відповідальність за власний людський капітал. Дидактично це реалізовуватиметься через педагогіку «інтелектуального рентгену»: рубрика «міф проти реальності» руйнуватиме популярні тези про безкоштовні блага й корисність емісії грошей; блоки самостійних

завдань розбиратимуть парадокси (Робінзонада, парадокс води й діамантів) не як готові відповіді, а як задачі для самостійного дедуктивного висновку; етимологічний глосарій розкриватиме первісний зміст понять через їхні латинські й грецькі корені. Адресація охоплюватиме учнів спеціалізованих шкіл, ліцеїв, актив студентських і лідерських спільнот, а також викладачів.

Висновки. Криза сучасної економічної освіти є не випадковою методичною прогалиною, а системним наслідком історичного розходження між причиново-реалістичним методом Менгера та математизованою традицією його сучасників, посиленого фрідманівським інструменталізмом, кейнсіанською помилкою агрегації та дидактичною нормалізацією державної інтервенції. Праксеологія Людвіга фон Мізеса пропонує безрозривну чотирирівневу альтернативу — від аксіоми дії до прикладних теорій цін, капіталу, циклів та інтервенцій, — яка застосовується не лише до економіки, а й до всіх соціальних наук. З цієї архітектури логічно випливає освітній ідеал «підприємця власного життя», що поєднує логіку вибору з етикою самоприналежності. Освітня екосистема «Логіка вибору», що розробляється, є конкретним практичним інструментом реалізації цього ідеалу та наукової легітимації праксеологічного методу в українському академічному середовищі.

Список використаної літератури:

1. Friedman, Milton. The Methodology of Positive Economics. In: *Essays in Positive Economics*. Chicago: University of Chicago Press, 1953, p. 3–43.

2. Keynes, John Maynard. *The General Theory of Employment, Interest and Money*. London: Macmillan, 1936.

3. Florio, Massimo. Contemporary Public Enterprises: Innovation, Accountability, Governance. *Journal of Economic Policy Reform*. 2014, vol. 17, no. 3, p. 201–208.

4. Mises, Ludwig von. *Human Action: A Treatise on Economics*. New Haven: Yale University Press, 1949.

5. Jaffe, William. Menger, Jevons and Walras De-Homogenized. *Economic Inquiry*. 1976, vol. 14, no. 4, p. 511–524.

6. Huerta de Soto, Jesús. The Ongoing Methodenstreit of the Austrian School. *Journal des Économistes et des Études Humaines*. 1998, vol. 8, no. 1, p. 75–113.

7. Huerta de Soto, Jesús. *The Austrian School: Market Order and Entrepreneurial Creativity*. Cheltenham: Edward Elgar, 2010.

8. Boettke, Peter J. *Living Economics: Yesterday, Today, and Tomorrow*. Oakland: Independent Institute, 2012.

9. Cohen, Avi J.; Harcourt, Geoffrey C. Retrospectives: Whatever Happened to the Cambridge Capital Theory Controversies? *Journal of Economic Perspectives*. 2003, vol. 17, no. 1, p. 199–214.

10. Böhm-Bawerk, Eugen von. *Capital and Interest*. London: Macmillan, 1889.

11. Kirzner, Israel M. *Competition and Entrepreneurship*. Chicago: University of Chicago Press, 1973.

12. Hayek, Friedrich A. *Prices and Production*. London: Routledge, 1931.

13. Cantillon, Richard. *Essay on the Nature of Trade in General*. Transl. by Henry Higgs. London: Macmillan, 1931.

14. Mises, Ludwig von. *Economic Calculation in the Socialist Commonwealth*. Auburn, AL: Ludwig von Mises Institute, 1990.

15. Hayek, Friedrich A. The Use of Knowledge in Society. *The American Economic Review*. 1945, vol. 35, no. 4, p. 519–530.

16. Lachmann, Ludwig M. *Capital, Expectations, and the Market Process*. Kansas City: Sheed Andrews and McMeel, 1977.

17. Rothbard, Murray N. *The Ethics of Liberty*. New York: New York University Press, 1982.